

Kolejność elementów w zachodniosłowiańskich liczebnikach złożonych

Tilman Berger (Uniwersytet w Tybindze)

25 maja 2026 r.

Wstęp do tematu

- różne typy kolejności elementów w liczebnikach złożonych
- pierwszy typ: dziesiątki przed jedynkami
 - polski: *dwadzieścia trzy*
 - angielski: *twenty-three*
- drugi typ: jedynki przed dziesiątkami
 - niemiecki: *dreiundzwanzig*
- trzeci typ
 - czeski: *třadvacet ~ dvacet tři*

Sytuacja w innych językach słowiańskich

- jak niemiecki
 - górnołużycki třiadvaceći
 - dolnołużycki tšiadwažasća
 - słoweński triindvajset
- jak polski
 - kaszubski dwadzesce trzë
 - słowacki dvadsaťtri
 - ukraiński двадцять три
 - rosyjski двадцать три
 - białoruski дваццаць тры
 - chorwacki dwadeset tri
 - bułgarski двадесет и три

Zmienna kolejność w języku czeskim

- w języku czeskim dla liczebników 21–29, 31–39 itd. zawsze istnieją dwie konkurujące ze sobą formy
- obie formy naprawdę pojawiają się w tekstach (por. korpus csTenTen23)
 - Já sám dostanu prostě v průměru denně *dvacet pět* dopisů.
 - Do kabinky jsem postupně přinesla asi *pěťadvacet* kousků různých barev, velikostí a tvarů.
 - Cenově ho bez slevy pořídíte za *sto devadesát šest* korun českých.
 - Zákaz řízení mělo za rok 2007 *třináct* žen a *sto šestadevadesát* mužů

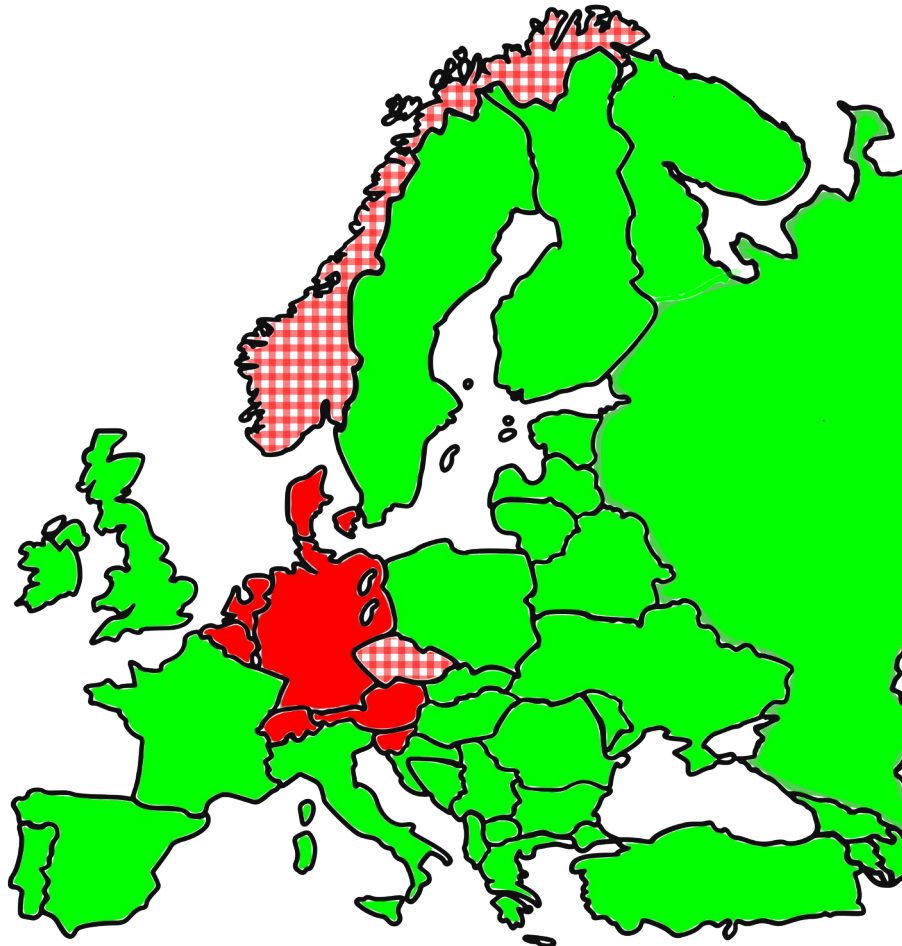

Jak można wyjaśnić ten fenomen?

Oczywiście wpływem języka niemieckiego!

Mapa (uwaga: tylko języki literackie!)

A jak można wyjaśnić odrębność języka czeskiego?

Może puryzmem?

Jak wygląda historia tej konstrukcji

- literatura nie jest zbyt obszerna, też są problemy z datami
- ale istnieje książka o historii czeskich liczebników:

Basaj, Mieczysław (1974): *Morfologia i składnia liczebnika w języku czeskim do końca XVI wieku*. Wrocław i in.

- główne wyniki:
 - obie koljności występują obok siebie już w staro-czeskim
 - typ *jeden a dvadcěti* jest starszy (od XIV w.)
 - typ *dvadcěti a jeden* jest trochę młodszy (XV w.)
 - wiele konstrukcji zmieszanych

Przykłady z czeskiego *Diakorpu*

- bardzo mało przykładów z liczebnikami
- ale na przykład:
 - Po svatbě zůstalo mi čistých šest a třidcet zlatých. (1543)
 - [...] cizí dluhy věřitelům poplatil, jíchžto summa učinila vespolek *padesát a devět* tun zlata a dvamecítma tisícův korun

Przykłady z českých biblií

- z Apokalipsy św. Jana 4:4
- Bible kralická (1564)

A okolo toho trůnu bylo stolic *čtyřmécítma*, a na těch stolicích viděl jsem *čtyřmécítma* starců sedících, oblečených v roucha bílá. A měli na hlavách svých koruny zlaté..

- Česká ekumenická bible (1979)

Okolo toho trůnu *čtyřadvacet* jiných trůnů, a na nich sedělo *čtyřadvacet* starců, oděných bělostným rouchem, na hlavách koruny ze zlata.

- Bible, překlad 21. století (2009)

Okolo trůnu bylo čtyřadvacet jiných trůnů a na těch trůnech sedělo *čtyřadvacet* starců oblečených do bílých rouch a na hlavách měli zlaté koruny.

Przykłady z českých biblii II

- z Apokalipsy św. Jana 11:2
- Bible kralická (1564)
 - Ale síň, kteráž vně jest, vyvrz ven, a neměř jí. Neboť jest dána pohanům, a budouť tlačiti město svaté za *čtyřidceti a dva* měsíce.
- Česká ekumenická bible (1979)
 - Ale vnější chrámový dvůr vynech a neměř, protože byl vydán pohanům; ti budou pustošit svaté město po *dvačtyřicet* měsíců.
- Bible, překlad 21. století (2009)
 - Nádvoří, které je venku před chrámem, však vynech a neměř ho, neboť bylo dáno pohanům a ti budou šlapat po svatém městě *dvačtyřicet* měsíců.

Język słowacki

- można znaleźć przykłady obu typów w korpusach
 - „V každom začnete tak, že vrátnikovi dáte šiling. Tu je *triadvadsať* šilingov.“
 - Pripevnila si tam *štyriapäťdesiat* libier navrch pančuchy.
 - Ak prút, vysoký šesť stôp, vrhá tieň dlhý deväť stôp, strom, vysoký *štyriašesťdesiat* stôp, bude vrhať tieň dlhý *šesťadeväťdesiat* stôp a smer sa bude, prirodzene, v oboch prípadoch zhodovať.
- nie znalazłem przykładów w biblii (<https://biblia.sk/>)
- typ *dvadsaťjeden* został zkodyfikowany dopiero w latach sześćdziesiątych:
 - *Morfológia slovenského jazyka* (1966)
vs. *Slovenská gramatika* (1968)

Język polski

- nie znalazłem przykładów w korpusach języka polskiego
- ale są przykłady w starszych przekładach biblii
- zkorzystałem strony internetowej <https://biblia-online.pl/>
- Biblia brzeska (1563)

A wszędy około stolca było stolców *czterzy a dwadzieścia*; a na stolcach widziałem *dwadzieścia i czterzech* starszych siedzących, obleczonych w szaty białe i mających na głowach swych korony złote.
- Biblia Gdańska (1632)

A około onej stolicy było stolic *dwadzieścia i cztery*; a na onych stolicach widziałem *dwudziestu i czterech* starców siedzących, obleczonych w szaty białe, a na głowach swoich mieli korony złote.

Wnioski z diachronii

- w starszych epokach obie kolejności były możliwe nie tylko w języku czeskim, ale też w polskim a słowackim
- w polskim to chyba archaizm, może przejęty z czeskiego, w języku słowackim zjawisko to utrzymało się aż do XX wieku
- nasuwa się pytanie, dlaczego obie konstrukcje zostały zachowane w języku czeskim

Bardziej szczegółowy opis konstrukcji czeskiej

- co mówią gramatyki normatywne?
- analiza korpusowa
- nowe spostrzeżenia

Co mówią gramatyki normatywne?

- większość gramatyk nie mówi nic na ten temat
- najpodrobniejsze informacje znajdujemy w gramatyce Šmilauera (1974:197):
- Drugi sposób stosuje się **przy dyktowaniu cyfr, w liczeniach** i ogólnie w języku specjalistycznym, pierwszy w języku potocznym, zwłaszcza **w połączeniu z nazwą liczonego przedmiotu** oraz przy tworzeniu pochodnych (*pěťadvacetina*).

Przypadki, w których liczba występuje samodzielnie

- w liczbach od 21 do 29
 - 6087 jedynek przed dziesiątkami, 886 liczb występujących samodzielnie 14,5%
 - 1997 dziesiątki przed jedynekami, 327 liczb występujących samodzielnie 16,3%
- w liczbach od 71 do 79
 - 451 jedynek przed dziesiątkami, 95 liczb występujących samodzielnie 21,0%
 - 363 dziesiątki przed jedynekami, 73 liczb występujących samodzielnie 20,1%
- ten faktor można wykluczyć!

Przegląd liczb od 21 do 29

	jedenadvacet...	dvacet jeden...
21	678	103
22	690	191
23	556	161
24	1042	360
25	1965	530
26	346	202
27	331	182
28	319	159
29	160	109

Przegląd liczb od 71 do 79

	jedenasedemdesát...	sedmdesát jeden
71	31	18
72	93	54
73	36	28
74	35	29
75	181	108
76	18	42
77	26	30
78	16	33
79	15	21

Nowe spostrzeżenia

- im wyższa liczba, tym mniejsza częstotliwość nie tylko liczebników złożonych, ale też kolejności krótszych form
- poszczególne liczby wyróżniające się w ciągu liczbowym mogą jednak od tego odbiegać, np. 24, 25, 78
- można powiedzieć, że język czeski wykorzysta dwoje możliwości do specjalnego wyróżnienia pewnych liczebników
- ale dlaczego nie robią tego inne języki zachodniosłowiańskie?

Rola akcentu wyrazowego

- myślę, że język czeski zachowuje (resp. wybudował) tę cechę w związku ze silnym akcentem wyrazowym na pierwszej sylabie, którego nie ma w języku polskim a który jest słabszy w języku słowackim
 - i tutaj w końcu widać wpływ języka niemieckiego albo, lepiej, kontakt językowy
-

Dziękuję za uwagę

Prof. Dr. i. R. Tilman Berger
Slavisches Seminar

Wilhelmstraße 50

D-72074 Tübingen

tberger@uni-tuebingen.de